

Onderwerp

Startbesluit: Klimaatadaptieve aanscherpingen herziening Omgevingsprogramma 2026

Inleiding

In het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie is door alle overheden afgesproken dat Nederland in 2050 klimaatadaptief is. Om in 2050 klimaatadaptief te zijn, is zowel de provincie zelf aan zet, alsook onze partners (Rijk, gemeenten, waterschappen, private partijen, economische en financiële sectoren). We hanteren bij de uitvoering daarom een *intern* en *extern* spoor. Het interne spoor gaat over het provinciaal beleid en de provinciale inzet: wat doen we zelf? De Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie 2025 – 2027 (PZH-2024-86509034) beschrijft de provinciale acties op het gebied van klimaatadaptatie. Acties kunnen concrete maatregelen in de uitvoering zijn, of zijn onderzoeken, pilots of beleidsverkenningen.

Startbesluit: Klimaatadaptieve aanscherpingen herziening Omgevingsprogramma 2026

In 2026 wordt er extra aandacht besteed aan het verder verankeren van klimaatadaptatie in het provinciaal Omgevingsprogramma. Dat begint met het nemen van een startbesluit, om de scope en omvang van de beoogde aanscherpingen vast te stellen. Een klimaatadaptieve aanscherping sluit aan op de voorgestelde Water en Bodem Sturend toevoegingen in het Omgevingsbeleid, welke een plek hebben gekregen in de brede Herziening'25. De voorgestelde Water en Bodem Sturend toevoegingen raken de opgave Klimaatadaptatie in positieve zin: Water en Bodem Sturend is de basis van klimaatadaptief ruimtelijk handelen.

In 2026 willen we verder kijken naar de provinciale maatregelen op de zogeheten '*occupatielaag*'. De *occupatielaag* betreft het '*maaiveld*', de laag waarin mensen gebruik maken van de ruimte voor wonen, werken, (voedsel)productie, en recreatie. Het gaat bijvoorbeeld om de bebouwing en infrastructuur die er staat, om hoe de oppervlakte wordt gebruikt: in hoeverre is dat (technisch) klimaatadaptief gemaakt of nog te maken?

Eind 2025 is hierop een eerste verkenning uitgevoerd. Het resultaat van deze verkenning dient als start om het verdere proces van het herzien van het Omgevingsprogramma te doorlopen. Met alle genoemde opgaven en thema's is besproken waar klimaatadaptieve aanscherpingen kunnen plaatsvinden, en hoe die aanscherping er uit kan zien. Als aanscherping niet aan de orde is, is besproken waarom dat is: sommige opgaven zijn al in hoge mate klimaatadaptief, hebben al een klimaatadaptieve slag gemaakt in de Herziening'25 of vinden een aanscherping op dit moment niet tijdig omdat ze een ander proces doorlopen. Dit is per opgave toegelicht. De inhoudelijke tekstvoorstellen volgen later, conform het proces en de planning van de Programmaherziening'26.

De Programmaherziening'26 betreft een herziening van alleen het Omgevingsprogramma, welke binnen de kaders van de Omgevingsvisie wordt opgesteld vanuit de GS-bevoegdheid. Het Omgevingsprogramma is zelfbindend voor de provincie, niet bindend voor derden.

Samenvatting opbrengst

Hieronder staat per opgave een korte toelichting over het wel/niet meedoen aan de herziening van het Omgevingsprogramma, gezien vanuit het thema klimaatadaptatie.

Ten behoeve van de leesbaarheid, is het totaal van de opbrengst hieronder weergegeven in 3 categorieën.

Categorie 1. Onderwerpen waarvan wordt voorgesteld die mee te nemen in de herziening van Omgevingsprogramma, aangezien een aanscherping op het gebied van klimaatadaptatie kansrijk is;

Categorie 2. Onderwerpen waarvan wordt voorgesteld om die niet mee te nemen in de herziening van het Omgevingsprogramma, aangezien deze onderwerpen al zijn meegenomen in de Herziening'25 van het Omgevingsbeleid;

Categorie 3. Onderwerpen waarvan wordt voorgesteld om die niet mee te nemen in de herziening van het Omgevingsprogramma, om diverse redenen. Sommige opgaven zijn al in hoge mate klimaatadaptief, of vinden een aanscherping op dit moment in de tijd niet tijdig omdat ze een eigen (toekomstig) traject doorlopen waarin klimaatadaptatie als thema aan bod komt. Redenen staan per opgave toegelicht.

Categorie 1. **Wel** mee in aanscherping Omgevingsprogramma herziening 2026:

- Beheer infrastructuur
- Bodemdaling (stedelijk gebied)
- Energietransitie
- Externe veiligheid
- Goederenvervoer, binnenvaart & schone mobiliteit
- Klimaatadaptatie
- Natuur
- Natuurinclusief
- Tuinbouw

Categorie 2. Onderwerpen **niet** mee in aanscherping Omgevingsprogramma 2026, **want** al mee in de herziening Omgevingsbeleid 2025:

- Bereikbaarheid (beleid)
- Bodemdaling: Regionale Veenweide Strategieën (landelijk gebied)
- Gezondheid
- Landbouw
- Water en bodem sturend

Categorie 3. Onderwerpen **niet** mee in aanscherping Omgevingsprogramma 2026, om verschillende moverende redenen (zie toelichting):

- Bedrijventerreinen
- Bodem (bodemsysteem, bodemsanering)
- Circulair
- Datacenters

- Erfgoed
- Geluid
- Luchtkwaliteit
- Recreatie & toerisme
- Ruimtelijke Puzzel Fysieke Leefomgeving i.r.t. Klimaatadaptatie
- Stikstof aanpak
- Transitie Haven
- Volkshuisvesting
- Water

Uitgebreide toelichting per opgave

Bedrijventerreinen: In de maatregel 4.1.6.1. *Toekomstbestendige ruimte voor ondernemen* wordt al rekening gehouden met verschillende effecten van klimaatverandering. Dit is conform de vastgestelde strategie bedrijventerreinen en de ruimtelijk-economische visie, waarin wordt gesproken over een toekomstbestendige economie: o.a. het selectiever omgaan met schaars zoet- en drinkwater en de beschikbare netcapaciteit. Daarnaast zijn er 2 subsidieregelingen waarin klimaatadaptatie expliciet verankerd is. Daarmee krijgt de opgave reeds een klimaatadaptieve invulling. In Q1/Q2 2026 zal de subsidieregeling planvorming bedrijventerreinen tegen het licht worden gehouden. Afsproken is dat als daar klimaatadaptieve aanscherpingen kunnen worden gedaan, dit wordt meegenomen. Deelname aan de Programmaherziening'26 is nu niet nodig.

Beheer infrastructuur: Ja, er zijn kansen om maatregelen aan te scherpen. Dat gaat om maatregel 2.2.1.1. *Realiseren duurzaamheidsambitie via assetmanagement provinciale infrastructuur*. De genoemde maatregel gaat over alle duurzaamheidsambities voor de provinciale infrastructuur, te realiseren via assetmanagement (beheer en onderhoud). Deze maatregel gaat dus ook over bijvoorbeeld circulariteit, maar ook over klimaatadaptatie. Voor al deze thema's willen we meer duiding geven in de tekst van de maatregel. We verwachten dus een complete herziening van de tekst die meer omvat dan alleen klimaatadaptatie. Daarnaast gaat het om maatregel 2.2.1.2 *Uitvoeren assetmanagement op onderhoudsniveau 'Sober en Doelmatig'*, waarbij de specifieke wijziging ten behoeve van klimaatadaptatie nog nader inhoudelijk wordt verkend gedurende het partiele herzieningstraject.

Bereikbaarheid (beleid): Ja, er zijn kansen om maatregelen klimaatadaptief aan te scherpen. Dit gaat om een aantal tekstuele toevoegingen bij maatregel 2.1.4.2. *Voorbereiding aanleg en verbetering van provinciale infrastructuur* en om maatregel 2.1.5.1. *Realisatie aanleg en verbetering van provinciale infrastructuur*. Bij beide maatregelen kan worden toegevoegd hoe om wordt gegaan met onzekerheden en nieuwe ontwikkelingen zoals bijvoorbeeld klimaatverandering. Deze aanpassing gaat al mee in de Herziening'25, daarmee vervalt deelname aan de Programmaherziening'26.

Bodem (bodemsysteem, bodemsanering): Voor Bodem is gekeken naar maatregelen onder beleidskeuze 7.1.4. Er is daarnaast een relatie met een aantal (grond)water

maatregelen, maar die worden via het Regionaal Water Programma herzien (zie kopje 'Water'), dus worden hier buiten beschouwing gelaten. De maatregel 7.1.4.1 *Beschermen en beheren van het bodem- en grondwatersysteem* gaat vooral om het beheren van de chemische bodemkwaliteit (inclusief het wegnemen van risico's als gevolg van een bodemverontreiniging o.a. bij spoedlocaties). De maatregel 7.1.4.2 *Nazorg stortplaatsen in het kader van de Wet Milieubeheer* gaat over het nazorg beheer van 11 stortplaatsen. Deze locaties zijn gesloten en afgedekt. De invloed van buitenaf op de stortplaatsen is beperkt, dat geldt dus ook voor de effecten van klimaatverandering. In de maatregel 7.1.4.3 *Optimaal benutten en beheren van de bodem en ondergrond* zijn de Water en Bodem Sturende principes vastgelegd voor het thema Bodem. Dat draagt al positief bij aan het opvangen van de effecten van klimaatverandering. Hoe klimaatverandering effect heeft op bodemverontreinigingen, nazorglocaties en de vitaliteit van de bodem is afhankelijk van hoe het klimaat gaat veranderen. De invloed van klimaatverandering op onze taken zal de komende jaren beperkt zijn, maar een van de meest gebruikte saneringstechnieken is afdekken met verharding. In veel scenario's van klimaatverandering is dit ongewenst. Wanneer meer duidelijk is over de te verwachten effecten gaan we scenario's verkennen van saneringstechnieken waarbij rekening wordt gehouden met bijvoorbeeld grote droogte of grote hoeveelheden regen. Gezien de scope van bovengenoemde maatregelen en de beperkte invloed van de effecten van klimaatverandering op dit thema, is deelname aan de Programmaherziening'26 nu niet nodig.

Bodemdaling (stedelijk en landelijk gebied): Bodemdaling is een van de zes klimaatadaptatiethema's. De effecten van klimaatverandering, zoals natter, droger, en heter weer, hebben directe invloed op bodemdaling. Als klimaatverandering doorzet, wordt het effect van bodemdaling naar verwachting groter. Bodemdaling in het stedelijk gebied staat beschreven in maatregel 7.3.1.1 *Beperken bodemdaling in stedelijk gebied*. In de uitvoering van de maatregel is de link met klimaatadaptatie reeds gelegd. Vanuit de maatregel wordt gewerkt aan een verdere en stevige kennisbasis over bodemdaling. Ook wordt vanuit deze maatregel een artikel in Zuid-Hollandse Omgevingsverordening beheerd, waarin wordt gevraagd in een omgevingsplan rekening te houden met de risico's van klimaatverandering (artikel 7.41a en artikel 7.41aa – momenteel onderdeel van de Herziening'25). Beperken van bodemdaling in stedelijk gebied behoeft verdere uitwerking op basis van de Strategische Agenda 2025-2028 van het Kenniscentrum voor Bodemdaling en Funderingen. Daarvoor geldt dat we dit nader zullen onderzoeken in het kader van de Programmaherziening'26.

Bodemdaling in het landelijk gebied staat nu nog beschreven in de beleidskeuze 7.3.1 *Beperken maatschappelijke kosten door bodemdaling* en maatregel 7.3.1.3 *Regionale Veenweide Strategieën, Nationaal Veenplan en Gebiedsaanpakken*. In de Herziening'25 hebben al aanscherpingen plaatsgevonden op zowel beleidskeuze 7.3.1 *Bepreken CO₂-eq emissies en bodemdaling voor toekomstbestendige veenweiden*, als op programma en verordening niveau. Deelname aan de Programmaherziening'26 is nu niet opnieuw nodig.

Circulair: Er is gekeken naar maatregel 4.1.5.1. *Samen bouwen aan een Circulair Zuid-Holland*. Deze maatregel is toegespitst op het circulaire grondstoffen vraagstuk. De belangrijkste aanjagende factor voor bedrijven om circulair te worden, is de grondstoffen schaarste. Daarbij is water (en een door klimaatverandering te verwachten tekort aan water) al opgenomen als grondstof en dus als thema. De link met klimaatverandering en -adaptatie is daarmee reeds gelegd. Deelname aan de Programmaherziening'26 is nu niet nodig.

Datacenters: Momenteel wordt er gewerkt, op verzoek van PS, aan een integrale strategie ten aanzien van datacenters. Water (en een door klimaatverandering te verwachten tekort aan water) wordt daar als thema in meegenomen. Zodra de visie aan PS wordt aangeboden, wordt bekeken hoe de visie in het Omgevingsbeleid te verankeren. Deelname aan Programmaherziening'26 komt nog te vroeg.

Energietransitie: Ja, er zijn kansen om maatregelen klimaatadaptief aan te scherpen. Er zijn 17 maatregelen opgenomen onder de energietransitie. In de voorverkenning is afgesproken om in 2026 verder te onderzoeken waar klimaatverandering invloed heeft op de energietransitie. Daarnaast zal klimaatadaptatie expliciet betrokken worden bij de totstandkoming van de pMIEK 3.0 en de verkenning naar duurzame opwek na 2030. In de maatregelen wordt zo ver als mogelijk een passende zin toegevoegd met betrekking tot klimaatadaptatie/omgaan met de effecten van klimaatverandering, of verwijzing naar het algemene beleidsdoel voor klimaatadaptatie. Bij de realisatie van zon- en windprojecten schenken we ook aandacht aan klimaatadaptatie waar mogelijk, bijvoorbeeld als meekoppelkans of bij (ruimtelijke) inrichting van een zon/wind project. Echter, gezien de korte exploitatietermijn van hernieuwbare energiebronnen (tot 2030), kunnen we hierop geen harde toezeggingen doen.

Erfgoed: Er is gekeken naar maatregel 4.2.2.1 *Stimuleren en faciliteren bij restaureren en herbestemmen rijksmonumenten en stimuleren bij (groot) onderhoud molens*, en maatregel 4.2.3.1 *Samenwerken bij erfgoedlijnen*. Klimaatadaptatie zit daar als thema al deels in verwerkt. Daarnaast is recent het beleidsperspectief Cultuur en Erfgoed vastgesteld. Bij bespreking in PS is de wens uitgesproken dit perspectief aan te vullen met een uitvoeringsprogramma. Omdat klimaatadaptatie op verschillende manieren en behoorlijk nadrukkelijk terugkomt in het beleidsperspectief, zullen we er in het uitvoeringsprogramma ook aandacht aan gaan besteden. Bovendien is het niet ondenkbaar dat er meer maatregelen volgen uit het uitvoeringsprogramma (erfgoeddeal) en/of zullen de bestaande maatregelen aangepast worden. We denken dat dat het juiste moment is om te bepalen op welke manier we klimaatadaptatie meenemen. Deelname aan Programmaherziening'26 is daarmee niet opportuun, het thema doorloopt een eigen traject, waarbij het omgaan met de effecten van klimaatverandering zeker op het netvlies staat.

Externe veiligheid: Hier gaat het vooral om maatregel 7.1.3.5 *Verkenning naar transities met een impact op omgevingsveiligheid*. Centraal in deze maatregel staat de veiligheidsimpact van de energietransitie op de korte/middellange termijn en de lange termijn, de veiligheidsimpact van de geplande woningbouwopgave en de versnippering

van (regionale) bedrijventerreinen. Hierbij wordt gekeken naar de risico's voor de omgeving als gevolg van incidenten bij handelingen met gevaarlijke stoffen. Klimaatadaptatie wordt genoemd als een van de transities waarmee de provincie te maken heeft. Een specifiek aspect hierbij is de impact die klimaatverandering kan hebben op Seveso-inrichtingen en andere risicovolle bedrijven die werken met gevaarlijke stoffen. Daartoe is de provincie Zuid-Holland samen met de DCMR en de provincie Zeeland in 2025 een pilotproject gestart, om te verkennen hoe complexe bedrijven omgaan met klimaatveranderingen. Aangrijpingspunt is de verplichte veiligheidsrapportage voor Seveso-bedrijven. In de rapportage moeten Seveso-inrichtingen onder meer aangeven hoe zij omgaan met risico's als gevolg van externe en natuurlijke oorzaken. Onder natuurlijke oorzaken verstaan we hitte, droogte, piekbuien, stroomuitval, overstroming (incl. zeespiegelstijging). Op basis van de resultaten zullen we ons beraden op vervolgstappen. In algemene zin geldt dat de maatregelen ten aanzien van externe veiligheid zullen worden herzien in de Programmaherziening'26. Daarbij is de afspraak dat er ook gekeken wordt hoe klimaatadaptatie / omgaan met de effecten van klimaatverandering daarbij mee kan worden genomen.

Geluid: Geluidsoverlast en klimaatadaptatie zijn indirect gelinkt: Geluidshinder kan verminderd worden door stressverlaging via vergroening en het creëren van een soundscape. Meer groen kan (ervaren) geluidsoverlast verminderen en draagt bij aan een klimaatadaptieve openbare ruimte. Specifieke investeringen in de omgeving van de Rotterdamse haven zijn bijvoorbeeld gericht op vergroening (klimaatadaptatie) en helpen ook om geluidshinder te verminderen. Er is reeds een link met het vastgestelde Actieplan Geluid 2024 – 2029, deelname aan de Programmaherziening'26 is niet nodig.

Gezondheid: In de Herziening'25 van het gehele Omgevingsbeleid is een nieuwe maatregel geïntroduceerd. Het gaat om maatregel 7.1.6.1. *Samenwerken aan een gezond Zuid-Holland*. In deze maatregel en in de uitvoering van het programma Gezondheid is het realiseren van een gezonde leefomgeving een belangrijk doel. Hierbij worden verschillende thema's waaronder klimaatadaptatie geïntegreerd, net als andere doorsnijdende thema's. Immers, een gezonde omgeving is veelal een groene omgeving en draagt daarmee bij aan het opvangen van de effecten van klimaatverandering (zoals hittestress of wateroverlast). Deelname aan de Programmaherziening'26 is daarom nu niet nodig, omdat klimaatadaptatie met de bovengenoemde maatregel in de Herziening'25 al een plek heeft gekregen.

Goederenvervoer, binnenvaart & schone mobiliteit: Ja, er zijn kansen om maatregelen klimaatadaptief aan te scherpen. Het gaat om maatregel 2.1.1.2. *Modal shift, regionale hubs en zero emissie*, en maatregel 2.1.3.2. *Versterken en veilig houden van goederencorridors*. De inzet van deze maatregelen is onder andere gericht op een modal shift: het verplaatsen vervoer op de weg, naar vervoer over andere modaliteiten zoals spoor en water. Met name ten aanzien van vervoer over water is er de dreiging van te lage waterstanden, iets wat mede wordt veroorzaakt door klimaatverandering. De bevaarbaarheid van sommige wateren, inclusief de grote rivieren, op langere termijn is een aandachtspunt. Ook zien we een toename van zouttongen, waardoor sluizen dicht moeten blijven. Dit is nadelig voor de bevaarbaarheid. De relatie tussen de hierboven

genoemde maatregelen en klimaatadaptatie/omgaan met de effecten van klimaatverandering kan scherper worden beschreven. Daarbij onderzoeken we ook andere meekoppelkansen met klimaatadaptatie, zoals de inrichting van terminals, kades, truckparkings, etc. bij goederenvervoer en binnenvaart gerelateerde locaties of objecten. Uiteraard in balans met het functioneren en economische doelstellingen van het object of de locatie.

Klimaatadaptatie: De opgave klimaatadaptatie is een dwarsdoorsnijdende concernopgave, waarbij de huidige strategie uitgaat van verankering in de andere provinciale beleidsdoelen. Daarnaast is er 1 'eigen' maatregel 7.3.2.1 *Weerkrachtig Zuid-Holland*. In deze maatregel staat de provinciale inzet met betrekking tot het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie beschreven. Deze maatregel zal volledig herzien worden in de Programmaherziening '26.

Landbouw: Voor het thema Landbouw in relatie tot klimaatadaptatie gaat het vooral om de maatregel 5.2.1.1 *Ruimte voor toekomstbestendige landbouw* en maatregel 5.2.1.2 *Versterken economisch duurzame en vitale landbouwbedrijven*. Deze maatregelen zijn reeds herzien in de Herziening '25. In de herzieningsronde zijn een aantal klimaat gerelateerde zaken opgevoerd die de landbouw raken, zoals zoetwaterbeschikbaarheid, vruchtbare bodem en natuurinclusieve landbouw. Het beleidsteam Landbouw gaat in 2026 aan de slag met een modulaire herziening van het landbouwbeleid. De startnotitie hiervoor volgt in Q2 2026. Klimaatadaptatieve aanpassingen in de maatregelen kunnen hierin mee. Dit maakt deelname aan de Programmaherziening '26 overbodig.

Luchtkwaliteit: Er zijn inhoudelijke raakvlakken tussen klimaatverandering en luchtkwaliteit: verdroging heeft invloed op een toename van fijnstof in de lucht en er is een toename van ozon bij warm, zonnig en windstil weer. Tegelijkertijd, de maatregelen die de provincie treft vanuit luchtkwaliteit zijn brongericht. Dat gaat met name over het verminderen van verbrandingsprocessen. In 2026 wordt beoogd het beleid rondom luchtkwaliteit tegen het licht te houden. In dat traject kan ook verkend worden waar mogelijkheden zijn om extra maatregelen te treffen op het snijvlak met klimaatverandering, en kan worden gezien of er kansen zijn voor (verdere) adaptatie. Deelname aan Programmaherziening '26 komt nog te vroeg.

Natuur: Ja, er zijn kansen om maatregelen klimaatadaptief aan te scherpen. Het gaat om maatregel 5.1.1.2 *Versterken natuur- en landschapswaarden*. Hier valt o.a. de bos- en bomenopgave onder, en deze opgave heeft een forse link met het klimaat vanuit de mitigatie kant, maar ook vanuit de adaptieve kant: CO2 en hittestress reductie, en aanplant van soorten passend bij huidig en toekomstig klimaat. Langere periodes van droogte of juist lange koude natte perioden kunnen ook invloed hebben op de populatie boerenlandvogels. De inzet is om tekstueel een basis te slaan hoe deze natuurmaatregel in de toekomst rekening houdt met de effecten van klimaatverandering. Daarnaast zien we kansen voor maatregel 5.1.2.1 *Beschermen natuur en soorten*. Hier valt o.a. exotenbestrijding onder, en daar zit een link met klimaatverandering: hoe warmer het wordt, hoe meer bepaalde exoten mogelijk zullen gedijen in ons land. Het Rijk heeft een signaleringsfunctie als het gaat om nieuwe exoten die ons land betreden. De provincie is

daarna aan zet om middels passend protocol de exoot te verwijderen. Door deze samenwerking is dit monitoringssysteem goed op orde. Daarnaast is er contact met soortenorganisaties en buurlanden, waardoor voldoende zicht is op veranderingen in verspreiding van exoten, ook als gevolg van klimaatverandering. Dit kan meer expliciet gemaakt worden in de tekst van de maatregel. Ter verduidelijking: bovenstaande gaat vooral om natuur buiten de beschermde gebieden. Doelen voor Natura 2000 gebieden worden door het Rijk gesteld, waarbij de provincie (op verzoek van PS) een klimaatanalyse in een speciale klimaatparagraaf invoegt in de N2000 beheerplannen.

Natuurinclusief: Ja, er zijn kansen om maatregelen klimaatadaptief aan te scherpen. Inzet van de opgave is het natuurinclusief maken van provinciaal beleid, waarbij rekening wordt gehouden met de effecten van klimaatverandering. Het gaat hier specifiek om natuur buiten natuurgebieden. Een aanscherping van maatregel 5.1.3.2. *Natuurinclusieve kennis en instrumentarium ontwikkelen* en 5.1.3.3. *Realiseren van natuurinclusieve inspiratielocaties* wordt als kansrijk gezien. In beide maatregelen kan nog specifiekere verwezen worden naar klimaatadaptatie, naast andere dwarsdoorsnijdende thema's, als logische verbinding en waar synergie tussen beleidsvelden te behalen is. De exacte tekstaanpassing moet nog nader geformuleerd worden.

Recreatie & toerisme: Bij veranderend klimaat veranderen waarschijnlijk de wensen van recreanten: meer behoefte aan verkoeling (voldoende schaduw, goed zwemwater, andere vormen van waterrecreatie), en betere schuilmogelijkheden bij extreme buien. Rekening houden met de (veranderende) wensen van recreanten is nu al onderdeel van de maatregelen 7.2.1.1 *Beheer en ontwikkeling recreatiegebieden* en 7.2.1.3. *Ontwikkelen recreatief netwerk en beheer routestructuren*. De maatregel 7.2.2.1. *Bevorderen duurzame toeristische bestemmingen* besteedt bij de uitwerking daarom (onder andere) aandacht aan het omgaan met klimaatveranderingen en klimaatadaptatie. De maatregel is gericht op het stimuleren van duurzame bestemmingen, waarbij de economische, sociaal-maatschappelijke en ecologische impact met elkaar in balans zijn. Daarbij wordt gekeken hoe recreatie en toerisme een positieve bijdrage kunnen leveren aan verschillende transitieopgaven zoals klimaatadaptatie. Deelname aan de Programmaherziening'26 is daarom niet nodig, het thema is in de verschillende maatregelen reeds geborgd.

Ruimtelijke Puzzel Fysieke Leefomgeving i.r.t. Klimaatadaptatie: Het programma Ruimtelijke Puzzel Fysieke Leefomgeving werkt aan drie programmalijnen waarmee het door PS vastgestelde Ruimtelijk Voorstel verder wordt uitgewerkt en geconcretiseerd. De programmalijnen zijn: 1) thematische uitwerking koers in Omgevingsbeleid, 2) de gebiedsgerichte uitwerking van het Ruimtelijk Voorstel en 3) de Rijk-Regio samenwerking waaronder Nota Ruimte en Ruimtelijk Arrangement. Voor wat betreft de relatie tot klimaatadaptatie wordt vooral gefocust op de tweede programmalijn: de gebiedsgerichte uitwerking. De effecten van klimaatverandering zijn als input voor het ruimtelijk voorstel wel verkend, maar nog niet concreet vertaald in een ruimtelijke opgave. Daarbij is het ook zaak om te kijken wat klimaatadaptief handelen is per regio. Gaat het om meer waterberging om wateroverlast en overstroming te voorkomen? Of

gaat het om maatregelen om hittestress tegen te gaan? Deze vertaalslag is onderdeel van de uiteindelijke hoofdvraag wat klimaatadaptatie gaat vragen in termen van de ruimtelijke opgave. De programmaherziening'26 komt hiervoor nog te vroeg, maar het gesprek tussen beide opgaveteams hierover is geopend en krijgt vervolg.

Stikstof aanpak: De beleidskeuze Stikstofreductie (5.1.4.) bevat 3 onderliggende maatregelen in het Omgevingsprogramma. Verkend is hoe die maatregelen er nu uit zien en of de aanpak/opgave op enige wijze moet omgaan met de effecten van klimaatverandering. Dit blijkt niet het geval: de stikstof aanpak 'an sich' bevat geen elementen die adaptief moeten worden ingericht om de effecten van klimaatverandering op te vangen. Het is geen opgave die in 2050 (fysiek) robuust moet zijn. Wel gaan de maatregelen ten aanzien van de stikstof aanpak mee in de modulaire herziening van het landbouwbeleid. De startnotitie hiervoor volgt in Q2 2026. Aanpassingen kunnen hierin mee. Dit maakt deelname aan de Programmaherziening'26 in relatie tot Klimaatadaptatie overbodig.

Transitie haven: Transitie van het Haven Industrieel Complex (HIC) wordt beschreven in beleidskeuze 4.1.3. Het HIC verkeert in een energietransitie, een grondstoffentransitie en een digitale transitie. Voor de provincie is het van belang dat het HIC toekomstbestendig kan doorontwikkelen op een economisch en ecologisch gezonde wijze, zonder afwenteling op haar omgeving. In de (MIRT) verkenning die in 2026 zal starten, onderzoeken de partners in NOVEX Rotterdamse Haven het ruimtegebrek in de haven in combinatie met een impuls voor de leefomgeving (afgekort: RILO). In deze verkenning is het van belang om de benodigde aspecten voor een klimaatadaptatieve haven op te schrijven en mee te nemen. De verkenning heeft een doorlooptijd van 2 jaar en geeft eind 2027 de mogelijkheid om een voorkeursalternatief te presenteren en daarover te besluiten. Input voor de Programmaherziening'26 komt daarom nu te vroeg.

Tuinbouw: Ja, er zijn kansen om maatregelen aan te scherpen. Het gaat om maatregel 4.1.2.3 *Bevorderen duurzame tuinbouwgebieden en -netwerken*. Het gaat daarbij om korte zinnen in de tekst en een extra alinea om klimaatadaptatie meer te duiden en scherper te maken. Daarnaast wordt klimaatadaptatie / het omgaan met de effecten van klimaatverandering meegenomen bij de ontwikkeling van de door PS gevraagde Tuinbouwvisie (beleidsverkenning).

Volkshuisvesting: Voor de gebouwde omgeving is het belangrijk dat gevolgen van eventuele heftige regenval, hittestress of bodemdaling geen negatieve invloed zullen hebben op onze inwoners. Daartoe volgen wij de landelijke wetgeving en waar het de woningbouw versnelt zullen wij daarop extra aandacht vestigen en extra inzet op plegen. Deelname aan de Programmaherziening'26 is nu niet nodig.

Water (waterkwaliteit/waterbeschikbaarheid/waterveiligheid/wateroverlast): Water en klimaatadaptatie liggen volledig in elkaars verlengde. Om Zuid-Holland klimaatadaptief en waterrobuust te maken worden watermaatregelen genomen via het Regionaal Water Programma (RWP). Het RWP wordt momenteel geactualiseerd. Deze RWP herziening is gebonden aan de plancyclus van de Europese Kaderrichtlijn Water en volgt bovendien

de uitgebreide procedure (met terinzagelegging). Bij herziening van het RWP wordt ook rekening gehouden met wijzigingen in de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening, dus besluitvorming door PS. In alle gevallen wordt er daarbij rekening gehouden met het thema klimaatadaptatie. Het RWP traject doorloopt een ander tijdspad dan de Programmaherziening'26. Daarom worden de watermaatregelen hier niet nogmaals opgevoerd: wijzigingen gaan mee in het RWP traject.

Water en Bodem Sturend: De Water en Bodem Sturende principes zijn reeds verankerd in de brede Herziening'25. Daarbij zijn in het gehele Omgevingsbeleid (dus zowel visie, programma als verordening) wijzigingen door gevoerd. Dit is verankerd in beleidsvelden Water, Ruimte en Klimaat. Nieuwe beleidskeuzes betreffen: *'Toekomstbestendige Ruimtelijke Ontwikkelingen'* (6.2.1), waarbij het vrijhouden van open ruimte voor prioritaire opgaven (zoals een robuust en klimaatadaptief water- en bodemsysteem) wordt verankerd. Een tweede nieuwe beleidskeuze is *'Water en bodem sturend'* (6.2.4), waarbij wordt gesteld dat ontwikkelingen rekening houden met het water en bodemsysteem. Een nieuwe maatregel in het Omgevingsprogramma is *6.2.4.1 Water en bodem in locatiekeuze en locatie-inrichting*. Al deze inzet draagt ook op (zeer) positieve wijze bij aan een klimaatadaptief Zuid-Holland in 2050. Gezien de omvangrijke wijziging doorgevoerd in de Herziening'25 is deelname aan de Programmaherziening'26 is nu niet nodig.

Vervolgstappen

De provinciale opgaven/thema's uit categorie 1 van het startbesluit zullen deelnemen aan de herziening van het Omgevingsprogramma, ten behoeve van een klimaatadaptieve aanscherping. Het herzieningsproces gaat later dit jaar van start en kent een te verwachten doorlooptijd tot begin 2027. Het proces wordt getrokken door team Omgevingsbeleid. Team Klimaatadaptatie ondersteunt de verschillende opgaveteams bij het verder uitwerken van de klimaatadaptieve aanscherpingen. Waar nodig worden externe partijen en stakeholders betrokken.